

Sturefors slott

Vist socken
Linköpings kommun

Kulturmiljöenheten 2003

***Värdetext för riksintresse KE 29 – Sturefors slott
enligt Riksantikvarieämbetets beslut 1997-08-18:***

Motivering: Slottslandskap med arkitekturhistoriskt värdefull huvudbyggnad från tidigt 1700-tal.

Uttryck för riksintresset: Välbevarat slott med omgivande parker, ekonomibyggnader, arbetarbostäder och det för herrgårdsmiljöerna söder om Linköping särpräglade eklandskapet. Tegneby avhysta bytomt med gravfält från yngre järnåldern. Vattenkvarn.

I området ingår även: En sluss tillhörande Kinda kanal.

Foto Länsstyrelsen, 2003, om inte annat anges.

Bilder på framsidan:

*Sturefors slott
Minnestempel över Christina Piper
Inspektorsbostaden*

Förord

När ett område klassas som riksintresse innebär det att kulturmiljön i området har ett värde av betydelse för såväl länet, som hela landet. I Sverige finns ca 1700 riksintressanta kulturmiljöområden. Ett 90-tal av dessa ligger i Östergötland. Riksintressena ska representera hela landets historia, från stenålder till nutid. De ska åskådliggöra hur vi genom århundraden utnyttjat naturens resurser, olika tiders näringsliv och sociala villkor, byggnadsskick samt estetiska ideal.

Riksintressebegreppet lagreglerades genom införandet av naturresurslagen (NRL) år 1987. Idag skyddas riksintressena av Miljöbalken. I 1 kap 1§ fastslås att lagen ska tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas.

Vidare i 3 kap 6 § att områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Länsstyrelsen har ansvar att föra ut ”statens anspråk” för kulturmiljövården och kommunerna ska redovisa dessa områden i sin översikts-plan, samt ange hur riksintresset ska tillgodoses i samhälls-planeringen. Alla har ett ansvar för kulturmiljön. I Kulturminneslagen 1 kap 1§ står ”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla...”. Riksintressen finns för flera sektorer, bl a naturvård och friluftsliv.

Syftet med denna rapport har varit att klargöra vad som konstituerar riksintresset, klarlägga riksintressets gränser samt uppmärksamma förändringar vilka kan medföra skada för kulturmiljön i riksintresset. Rapporten vänder sig till såväl länets kommuner, som hembygdsintresserade eller ”kulturturister”.

Projektet har en referensgrupp, där flera av Länsstyrelsens sektorer är representerade. Arbetet med rapporten har utförts av Annika Hallinder på Länsstyrelsens kulturmiljöenhet. I den slutgiltiga sammanställningen har Annika Toll deltagit.

Bengt Häger
Länsantikvarie

Innehåll

Riksintresse KE 29 Sturefors slott	4
Landskapet	5
Fornlämningar	6
Sturefors slott	6
Parkanläggningen	9
Bostäder för trädgårdsmästaren och inspektorn	11
Arbetarbostäder	12
Ekonomibyggnader	14
Industribebyggelse	15
Broar och kanal	16
Byggnadsminnet	17
Sturefors naturreservat samt riksintresse för naturvården	18
Riksintressets gränser	18
Hur bevaras den riksintressanta kulturmiljön?	19
Lagar som säkerställer riksintresset	19
Litteratur och andra källor	22
Bilagor:	
Fornlämningar i området. Uppgifter i fornminnesregistret	24
Utdrag ur ekonomiska kartan blad 08539	

Riksintresse KE 29 Sturefors slott

Sturefors slott uppfördes under 1700-talets första årtionde och är delvis utformad av Nicodemus Tessin d y. Slottet ersatte ett äldre, beläget på samma plats.

Huvudbyggnaden är uppförd i tre våningar med högt säteritak som med sina flyglar vänder sig mot sjön. Trädgården av franskt snitt med spegeldamm, alléer och parterrer är delvis bevarad. Vid 1700-talets slut anlades den romantiska engelska parken och då uppfördes även ett tempel i parken till minne av Christina Piper, fideikommissets stiftare. Åtskilt från själva slottsanläggningen ligger inspektorsbostaden, arbetarbostäder och ekonomibyggnader, en vattenkvarn från 1700-talet samt en kraftstation.

Slottet med slottsbebyggelse samt parkområde byggnadsminnesförklarades år 1976.

Vy över Sturefors slott mot väster. Foto Jan Norrman, Riksantikvarieämbetet. 1991.

Kulturlandskapet

Sturefors är en mycket välbevarad och levande slottsmiljö med dominerande läge på en udde i sjön Ärlången och nära Stångåns utlopp. Området utgörs av småbrutet sprickdalslandskap, där öppna lerslätter med åker och betesmarker bryts sönder av moränklädda bergspartier med ekdominerade lundar och hagmarker. Platsen hette från början Forssa eller Kabbafors och ortnamnet erinrar om att Stångån rinner ut i sjön söder om slottsholmen.

De skogsklädda höjderna på platsen har under lång tid burit skog och utnyttjats som betesmark. Lerslätterna var mestadels slättermark och år 1775 fördelade sig åkermarken på Södra och Norra gårdet på var sida om vägen till godset. Ekskogsområdet väster om slottsbebyggelsen och parken blev naturreservat år 1983. Där låg tidigare en djurgård. Väster om slottet utbreder sig en stor park, som tillkommit i flera etapper.

Stora vitkalkade entréportaler finns vid infarterna till slottsområdet och understryker upplevelsen av riksintresset som ett herrgårdslandskap. Liksom den allé som leder fram till slottet. Vägen fortsatte förr norrut längs sjön och ån upp till Sundet och passerade via en bro över Stångån. Vägen till Grebo passerade rakt över forsbron och söderut.

Entrén till Sturefors slott.

Fornlämningar

Av fornlämningarna att döma var området runt Sturefors befolkat under äldre järnåldern, men troligen fanns människor här tidigare än så. Trakten vid och omkring Sturefors verkade säkert lockande med sitt läge nära forsen och sjön.

Inom området finns fem gravfält från järnåldern (ca 500 f Kr – 1050 e.Kr). Öster om Storhagen ligger ett gravfält av äldre järnålderns karaktär på en blockig moränbunden bergsrygg. Det består av runda stensättningar, ett flertal kvadratiska stensättningar med kraftig stenfyllning, samt resta stenar (RAÄ 38). I anslutning till gravfältet finns två stensträngar, d v s rester av hägnadsmurar från äldre järnålder.

Invid allén i närheten av grindstugan Peenemünde finns tre gravfält med sammanlagt 42 runda övertorvade stensättningar samt en hög (RAÄ 140, 142, 143). Gravfälten ligger i en lövskogsklädd moränsluttning. Väster om Kullen ligger ytterligare ett gravfält med tre högar och 29 runda stensättningar (RAÄ 25). Dessa gravfält tillkom troligen under yngre järnålder och genom sitt läge hör de troligen samman med den under säteriet avhysta byn Tegneby.

Sturefors slott

Sturefors hette förr Forssa eller Kabbafors och nämnes år 1333, då en tvist angående Kabbafors ström avgjordes mellan Askeby kloster och en kanik.

Huvudgården Sturefors bildades av de avhysta gårdarna Byrstorp, Tängneby, Bostorp och Sjövalla. Tängneby frälsehemman bestod av 2 ¼ mantal och låg en bit väster om slottsejendomen. Skogsdungen utmed ån kallas fortfarande Tängneby kulle. Byn omnämndes redan i ett testamente år 1286. År 1758 hölls laga husesyn på hemmanet och då fanns där inget bostadshus och ekonomi-byggnaderna var delvis förfallna. Troligen revs bebyggelsen och på 1775 års karta står endast ”Tegnebykullen kallad”.

Sturefors första slott byggdes enligt traditionen av riksrådet Ture Nilsson Bielke vilken, genom sitt giftermål med Margareta Sture, blev gårdens ägare år 1584. Gården kallades från början Forssa, men omdöptes efter byggherrens namn till Turefors. När Margareta Sture blev änka bytte godset ånyo namn, och denna gång till Sturefors.

Sturefors slott.

När riksrådet Carl Piper år 1699 övertog egendomen var troligen det gamla slottet förfallet. Han började omedelbart efter tillträdet att projektera en nybyggnad, ett stycke längre inåt land än den gamla gården. Som arkitekt anlätades Nicodemus Tessin d y, men byggherren kom endast delvis att följa dennes ritningar. Det nya slottet stod färdigt år 1707. Den nya huvudbyggnadens slottsgård vände sig mot sjön med från huset utspringande flyglar. Slottsgården avstängdes med ett smitt högt järnstaket och marken ner mot vattnet terrasserades. Slottets huvudentré lades mot landsidan.

Slottet uppfördes efter stramt karolinska stilideal med en rektangulär huvudbyggnad i tre våningar, med gulputsad fasad med svagt framskjutande mittrisaliter och ett högt säteritak som kröntes av ett klocktorn. I rät vinkel mot huvudbyggnaden byggdes två envåningsflyglar av sten. I den norra flygeln finns rester av det äldre slottet i form av kraftiga yttermurar samt ett målat tak från 1600-talets slut. Södra flygeln inrymde kök och bagarstuga och den norra bestod av gästrum.

Sturefors slott med flyglar.

Huvudbyggnadens stora sal i andra våningen var ett monumentalt rum som gick som en mittaxel rakt över huset, täckt av ett högt spegelvalv dekorerad efter Tessins ritningar. Nils Adam Bielke igångsatte på 1750-talet ett omfattande inredningsarbete på slottet. Han anlät som arkitekt hovintendenten Jean Eric Rehn. Huvudvåningen en trappa upp moderniserades på rokokomanér och inreddes till en kombinerad bostads- och paradvåning. Den stora salens väggar försågs med väggmålningar utförda av hovmålaren Johan Pasch. Grevinnans kabinett inreddes i kinesisk stil, troligen inspirerat av China slott.

Änkan Christina Piper lät år 1747 instifta Sturefors som fideikommiss för dottersonen Nils Adam Bielke. Godset kom sedan att tillhöra den Bielkeska släkten.

I dag användes flyglarna för bostadsändamål liksom ett par rum i corps de logiet. Slottet genomgick åren 1930-32 en grundlig renovering. I en gammal kött hall i slottets bottenvåning inrättades då ett litet katolskt kapell. Taken på slottet renoverades år 1973. År 1992 utfördes en utvändigt restaurering av corp de logie med flyglar. För slottets restaurerings- och underhållsarbete finns en plan vilken kompletterades år 1991.

Frågan om byggnadsminnesförklaring väcktes år 1971 och slottet byggnadsminnesförklarades år 1976. I byggnadsminnet ingår 30 byggnader

samt park. År 1973 bildades firman Sturefors Egendom AB och fideikommisset avvecklades.

Parkanläggningen

Kort efter färdigställandet av slottsbygget anlades en stramt tuktad fransk barockträdgårdsanläggning, väster om slottet. Parkanläggningen följde Tessins anvisningar. Huvudparterren närmast slottet öppnade sig i mittaxelns alléinramade perspektiv. Med en tväraxel fortsatte trädgården norrut och avslutades med en mindre parterr framför ett orangeri.

Orangeriet, som var samtida med den franska parken, ritades även det av Tessin. Byggnaden försågs med en mittdel med tre fönsteraxlar på var sida om det frontonkrönta mittpartiet. Mittdelen med valmat tak flankerades av två tillbakadragna sidopartier med höga fönster och pulpettak. Orangeriet restaurerades år 1992.

Orangeriet.

Såväl trädgårdsanläggningen som slottet kom att moderniseras under N A Bielkes tid, troligen efter utkast av Carl Fredrik Adelcrantz. Då anlades även en engelsk park med slingrande gångar, stora gräsytor, labyrint, bersåer, grotta och broar. I parken placerades olika byggnader – som Tyska köket och ett kinesiskt tempel (från 1780-talet). Tyska köket var en hydda av överputsad natursten och högt brant sadeltak. I den franska parkens förlängning anlades en spegeldamm och på en höjd intill uppfördes år 1776 ett runt klassicistiskt tempel, till minne av Christina Piper. Byggnaden, som ritades av arkitekten Carl Johan Cronstedt, renoverades år 1978.

Minnestempel över Christina Piper

På 1780-talet omgärdades parken med staket bestående av tjärade spjälpartier mellan kraftiga putsade trähusförsedda tegelstolpar. Staketstolparna är nyrenoverade medan spjälorna återstår. Trädgårdsanläggningen mellan orangeriet och trädgårdsmästarebostaden avgränsades i norr och öster av en hög putsad tegelmur.

År 1938 kompletterades parkbebyggelsen med en lekstuga, som ursprungligen var en liten timrad 1700-talsbyggnad under torvtak. Den uppfördes av bönder i Bestorp, som sovkammare till prästen i Vårdsnäs. Ytterligare en byggnad flyttades till slottsparken i slutet av 1960-talet - Sörby Nygrannegårds bostadshus från 1600-talets slut. Byggnaden utgörs av en timrad låg rödfärgad parstuga och ligger i parkens norra del. Rumsindelningen var märklig med ett mittkök och ett utrymme mellan köket och parstugan.

Parkskötseln sker med hjälp av Miljöbyggarna och en skötsel- och restaureringsplan har utarbetats. Större delen av parken hålles öppen för allmänheten.

Bostäder för trädgårdsmästaren och inspektorn

Vid Sturefors slott kom bostäderna för trädgårdsmästaren och inspektorn att få ett mer påkostat utseende än bostäder för övrig anställd personal.

Trädgårdsmästarbostaden uppfördes under senare delen av 1700-talet i två våningar med kraftigt profilerad taklist och brutet halvvalmat tak. Båda långsidorna försågs med likvärdiga entréer med rusticerade dörrömfattningar. Huset avgränsade trädgården mot norr och den var sammanbyggd med mur och port. Till trädgårdsmästeriet hörde flera ekonomibyggnader, belägna i linje med och på ömse sidor om trädgårdsmästarbostaden. Två locklistklädda träbyggnader innehållande pannrum och mangelbod placerades väster om bostaden medan ett förråd med putsad fasad byggdes öster om bostaden. Dessa byggnader ingår i byggnadsminnesområdet. Dit hör dock ej bebyggelsen norr om trädgårdsmästarbostaden, som består av ett par förråd, ett vattentorn från år 1924, en timrad rödfärgad byggnad och ett höns hus från år 1919.

Slottets inspektorsbostad uppfördes strax utanför slottsparken och söder om allén. Den kom även att benämnas Valvet, eftersom en portik i inspektorsbostadens mitt ledde mot godsets ekonomiområde. Huset försågs med två flyglar, vilka benämndes kontorsflygeln respektive västra flygeln. Inspektorsbostaden uppfördes i två och en halv våning med frontespis mot norr. Byggnaden putsades i gulbeige färgton och den andra våningen markerades genom en större fönsterhöjd. Entréerna placerades symmetriskt på var sida om den bågformade porten. Kontorsflygeln var, liksom den västra flygeln, en lång byggnad i en våning med en vindsvåning under det höga brutna och halvvalmade taket. Inspektorsbostaden med flyglar renoverades år 1996.

Inspektorsbostaden.

Arbetarbostäder

Godset sysselsatte en stor arbetskraft. Väster om inspektorsbostaden uppfördes därför ett flerfamiljshus för gårdens arbetare, som kom att benämnas Vita bostaden. Huset uppfördes i timmer i två våningar och fasaden putsades i ljus ockra. Fasaden var symmetrisk med två entrédörrar under en förstukvist och inbyggda entréer på gavlarna.

En bit väster om Vita bostaden uppfördes två arbetarbostäder åt godsets smeder, benämnda den södra och norra smedbostaden. Båda husen var låga timmerbyggnader, vars fasader putsats och försetts med pilastrar i hörnen. Till husen hörde en gemensam rödfärgad bodlänga med locklistpanel. Smedsbostäderna tillhör byggnadsminnesområdet.

Vita huset, Gamla smedjan och i bakgrunden en av de båda smedbostäderna.

Strax intill godsets västra grind uppfördes vid slutet av 1700-talet grindstugan Peenemünde. Byggnaden var en låg byggnad i en våning med slätputsad fasad i gul färg med vita hörnkedjor under brant sadeltak med enkupigt taktegel. Byggnaden fick sitt namn av att den förste grindvakten deltog vid stormningen av skansen Peene Münde under det pommerska kriget. N A Bielke ville hedra

grindvakten och lät uppföra denna byggnad i tysk lantstil. På 1830-talet blev byggnaden fattigstuga.

Peenemünde.

Thure Gabriel och Brita Bielke lät på 1910- och 1920-talen uppföra en rad bostäder åt godsets arbetare. Då tillkom fyra arbetarbostäder med likartat utseende väster om smedbostäderna, samt på Kullen. De uppfördes i trä i en våning och försågs med röd stående locklistpanel och brutna, halvvalmade tak. Bebyggelsen på Kullen kompletterades på 1980-talet med två garage.

Strax norr om trädgårdsmästarens hus fick slottets kusk sin bostad år 1920. Byggnaden uppfördes i trä i ett och ett halvt plan med en öppen förstuga på gaveln. Husets nationalromantiska stil förstärktes av att den försågs med panel på förvandring, som gulmålades.

Sedan gammalt lydde bondehemman och torp under godset och även dessa arrendeboställen sågs över under 1900-talets första decennier.

Sundet utgjorde sedan gammalt ett torp under godset. Det finns markerat på 1775 års karta, men dagens arrendatorsboställe uppfördes troligen omkring

1900 i form av en enkelstuga i en våning med stående locklistpanel, som rödfärgades. Till uthusbebyggelsen hör en timrad bod med utkragning från 1700-talet. Gårdens övriga ekonomibyggnader tillkom år 1937.

Arrendeboställena Rävängen, Hagen och Stohagen har likartad bebyggelse med bostadshus i en våning och rödfärgad locklistpanel och ekonomibyggnader i timmer och skiftesverk. Hagen uppfördes vis 1800-talets slut och Rävängen byggdes år 1936.

Ekonomibyggnader

Slottets ekonomibyggnader låg ursprungligen spridda på ön i åmynningen, vid kvarnen samt norr om godsets huvudentré. Ladugården var kringbyggd och placerad på samma plats som i dag. Den var dock i dåligt skick och Thure Bielke lät därför bygga en ny ladugård åren 1870-71 och den nya byggnaden kom att inrymma plats för inte mindre än 90 mjölkkor. Även mejeri fanns på gården. Ladugårdsbyggnaden försågs med grå putsad fasad med vita detaljer. Fönstren och dörrarna var rundbågiga. Ladugården moderniserades år 1932 och 1946 uppfördes även ett utemjölkningsstall för åtta maskiner. På 1970-talet byggdes ladugården om invändigt och kompletterades bl a med ett silotorn.

Ladugårdsbebyggelsen på holmen kompletterades år 1990 med en ungdjursladugård med loge, en maskinhall samt en plansilo för ensilage.

Gårdens logar och lador var ursprungligen en kringbyggd anläggning, som låg norr om allén och stora grinden. Den nya logen uppfördes på ön intill ladugården år 1884. Den uppfördes av resvirke och försågs med grå stående panel.

Det stora gårdsmagasinet i tre våningar uppfördes år 1809 på uppdrag av Gustaf Thure Bielke. Byggnaden fick en utpräglad klassicistisk prägel med sin putsade fasad med rusticerade sidopartier, sockel med en kraftig gesims och taklist med tandsnitt. Huset fick vidare en karaktäristisk bred dörröppning med lunettformat överljus samt symmetriskt placerade fönsteröppningar. Byggnaden restaurerades år 1979 och inrymmer en samling av jordbruksredskap och husgeråd.

Slottets stall uppfördes av timmer strax norr om corps de logiet omkring 1800-talets senare del. Den bestod av en gulmålad opanelad byggnad, vars entré

betonades av en frontespis. Huset fick endast ett fåtal fönster och dessa var runda eller rundbågiga. Stallet blev senare panncentral och garage.

Strax söder om slottsanläggningen och söder om allén placerades två träbyggnader, nämligen vedboden och båthuset. Båda husen försågs med panel på förvandring, som gulmålades, medan fodren och övriga detaljer målades bruna. Vedboden försågs med lövsågade lister och foder. Såväl magasin och stall som vedbod och båthus ingår i byggnadsminnet.

Industribebyggelse

Slottet var liksom alla andra gods självförsörjande inte bara genom det egna omfattande jordbruket utan även genom olika verkstäder samt industrianläggningar. Flertalet anläggningar nyttjades för gårdens eget bruk men överskottet såldes och gav intäkter. År 1830 fanns t ex vid godset en mjölkvarn, två enbladiga ramsågar, en tegelugn, en hammarsmedja, en kalkugn, en salpeterlada samt ett brännvinsbränneri.

Gamla verkstaden uppfördes i tegel under 1800-talets senare del. Tegelfasaden putsades medan pilastrar, dörr- och fönsteromfattningar fick frilagd tegeldekoration. Byggnaden försågs vidare med diagonalspröjsade fönster. Verkstaden renoverades år 1995. Sydväst om verkstaden finns numera en ny verkstad med putsad ljusgul fasad. Denna byggnad hör dock, till skillnad mot den gamla verkstaden, ej till byggnadsminnet.

Ännu en byggnad på området fick likartat utseende med gamla verkstaden, nämligen smedjan. Den uppfördes år 1885 vid brofästet på norra delen av ön och på platsen för tegelbruket. Byggnaden uppfördes i tegel med putsad fasad och med synligt tegel i bl a dörr- och fönsteromfattningar. Godsets manufakturverk fick sina privilegier redan år 1760 för tillverkning av spik, järntråd och diverse svartsmide. Byggnaden renoverades år 1961.

Kalkugnsbyggnaden uppfördes i slutningen söder om smedbostäderna. Byggnaden uppdelades i en högre och lägre del, den lägre försågs med pulpettak och den högre med pyramidtak. Fasaden är såväl putsad som försedd med rödfärgad träpanel. Byggnaden renoverades på 1980-talet.

Gården kvarn uppfördes redan på 1700-talet. Den togs ur drift år 1978 och revs vid 1980-talets början. Norr om kvarnen och öster om inspektorsbostaden lät

Edit Bielke uppföra ett kraftverk med tillhörande damm år 1911. Byggnaden uppfördes i nationalromantisk medeltida stil i tegel med rundbågiga fönster och med torn med uddformat krön. Kraftverket försåg godsets egna gårdar inom Vists socken med elkraft och man levererade även till abonnenter. År 1983 togs kraftverket ur bruk och detta år invigdes ett nytt kraftverk, vars dammvall anlades på platsen för den gamla kvarnen.

Godsets såg var ursprungligen en enbladig vattensåg, som låg söder om ön i åmynningen. Den revs när slussen för Kinda kanal byggdes. Sturefors gård ägde omfattande skogsmarker och timret förädlades delvis vid den egna sågen. Den nya sågen placerades sydväst om verkstaden och den byggdes om efterhand och var på 1950-talet utrustad med två klingsågar, kapsåg och hyvel. Anläggningen är numera förfallen.

Broar och kanal

Sturefors läge vid ån medförde att man tidigt lät bygga en bro över åmynningen för att kunna ta sig söder om bron. Ursprungligen gick vägen rakt söderut mot Krassebro och delade sig där mot Risnäs och Grebo. På 1700-talet anlades vägen västerut efter sjökanten.

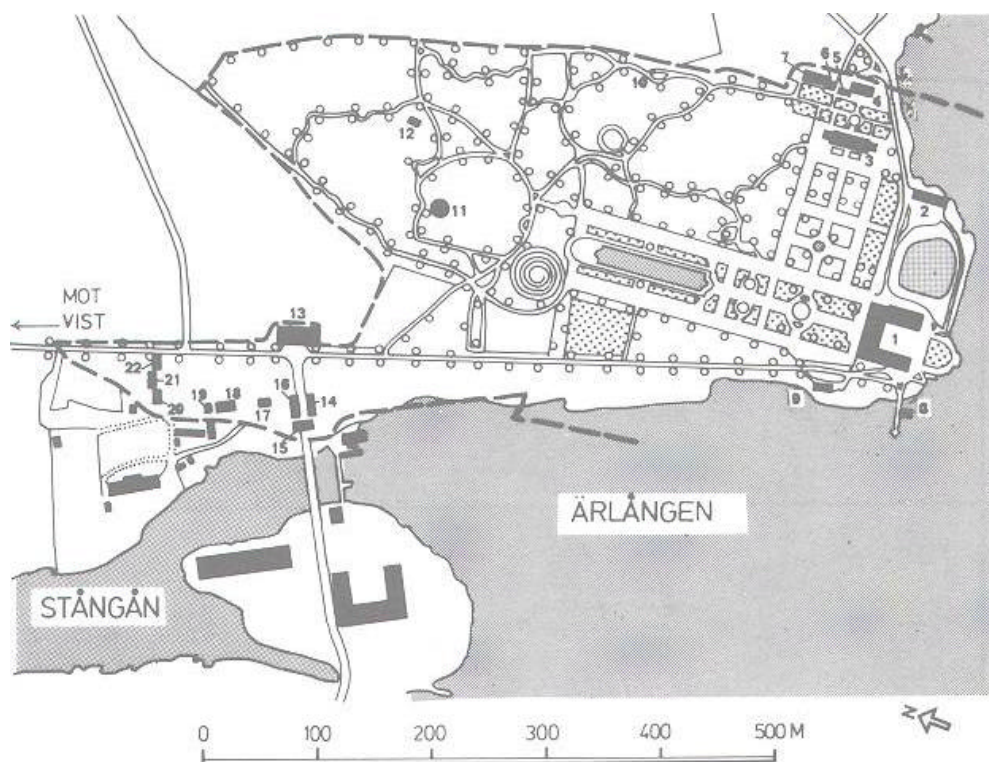
Den gamla bron över forsen ersattes av en ny träbro med valvbågar av ekträ år 1863 och den i sin tur revs och ersattes av en i betong år 1928. Även den södra bron var en träbro över ett mindre bäckflöde. Ön uppkom omkring år 1870 i samband med kanalbygget. Då anlades enkelslussen och en rörlig järnbro byggdes. Denna rullbro ombyggdes år 1930.

Trafiksituationen vid Sturefors blev med den ökade biltrafiken så småningom ett problem. Många avstod från att köra genom den trånga porten i inspektorsbostaden, utan valde i stället den privata vägen förbi verkstadsområdet när man skulle till Grebo. År 1961 uppfördes därför en ny bro ca 100 m väster om den gamla.

Kinda kanal med sluss och rullbro i Sturefors var färdigbyggd år 1870 och öppnades för regelrätt trafik 1871. Vid denna tid uppfördes en slussvaktarbostad strax söder om slussen. Byggnaden timrades i en våning och fasaden försågs med gulmålad liggande fasspontpanel. Snickerierna som veranda och fönsterfoder lövsågades och vitmålades.

Byggnadsminnet

Sturefors slottsanläggning med bostäder och ekonomibyggnader samt parkområde blev byggnadsminne år 1976. Enligt skyddsföreskrifterna får byggnaderna inte förändras till det yttre. Slottet har även ett interiört skydd. Vidare får trädgårds- och parkanläggningen med sina lusthusbyggnader inte omändras eller förändras. Ett restaureringsprogram för byggnaderna inom byggnadsminnet har upprättats.

Gränsen för byggnadsminnet visas med streckad linje på kartan.

1.	Slottet med flyglar	12.	Tyska köket
2.	Garage, panncentral, fd stall	13.	Magasin
3.	Orangeri	14.	Östra flygeln
4.	Trädgårdsmästarebostad	15.	Inspektorsbostaden
5.	Växthus	16.	Västra flygeln
6.	Mangelbod	17.	Vita huset, arbetarbostad
8.	Båthus	18.	Gamla smedjan och snickarverkstaden
9.	Vedbod, förråd	19.	Garage
10.	Kinesiska paviljongen	20.	Smedbostaden
11.	Minnestempel över Christina Piper	21.	Smedsbostaden
		22.	Bod

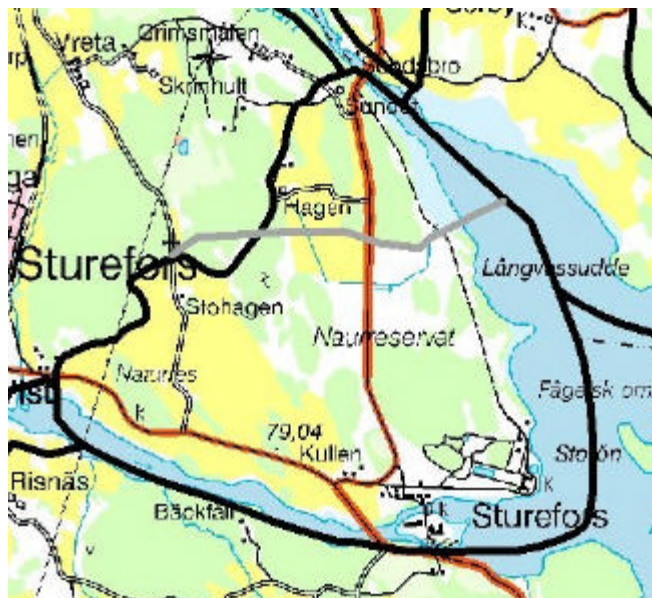
Riksintresse för naturvården och Sturefors naturreservat

Hela riksintresset ingår i det stora riksintresset för naturvården NE 46 – Eklandskapet kring Stora Rängen och Järnlunden.

Inom riksintresset finns även Sturefors naturreservat. Reservatet ligger norr om slottsanläggningen, samt ett mindre område väster om slottet. Området framgår av den kartbild som bifogas rapporten. Sturefors blev naturreservat år 1983, med syfte att skydda och genom skötsel bevara områdets rika ekförekomster med tillhörande växt- och djurliv.

Riksintressets gränser

Föreliggande arbete har inte medfört några stora förändringar av riksintressets gränser. Den förändring som har skett är att riksintresseområdet har utvidgats mot nordost, för att ansluta till riksintresse KE 28 - Kinda kanal och KE 30 - Sörby. Dessa tre riksintresseområden utgör tillsammans ett värdefullt område för länets kulturmiljö.

Riksintressets gräns efter revidering visas med svart linje, grå linje visar riksintressets äldre gräns mot norr.

Hur bevaras den riksintressanta kulturmiljön?

Riksintresset Sturefors utgör en väl bevarad slottsmiljö där såväl slottet, som övriga byggnader och parkanläggningen, har bevarat sin ursprungliga karaktär. Sturefors är sedan år 1976 byggnadsminne enligt kulturminneslagen. I byggnadsminnet ingår sammanlagt 22 byggnader, samt parkanläggningen och alleén. Byggnadsminnesförklaringen skyddar de aktuella byggnaderna mot exteriöra förändringar (även interiört vad gäller slottet). I syfte att bevara den värdefulla bebyggelsen har Länsstyrelsen har mellan åren 1991 och 1997 lämnat byggnadsvårdsbidrag till restaurering av ett flertal byggnader inom byggnadsminnet.

Det är av största vikt att landskapet behåller sin karaktär av slottsegendom med vidsträckta parkanläggningar, väl bevarad bebyggelse och ett öppet landskap. Vid ombyggnad av bebyggelse (även utanför byggnadsminnet) kan otraditionella metoder avsevärt förändra upplevelsen av riksintresset. Renoveringar ska utföras i samklang med den lokala byggnadstraditionen, vad gäller t ex proportioner, fasad- och takmaterial. Vid eventuell ny bebyggelse måste stor hänsyn tas till de höga kulturmiljövärden som finns inom riksintresset, både vad gäller utformning och placering. För rådgivning i byggnadsärenden kan man, förutom till kommunens bygglovkontor, vända sig till Östergötlands länsmuseum i Linköping och Länsstyrelsen.

Det öppna landskapet bevaras genom att markerna brukas även i framtiden. Öppenheten hotas på flera sätt – genom att de gamla hagmarkerna växer igen, åkrar planteras med skog, större nybyggnadsprojekt eller genom en förändrad brukning av de öppna ytorna. En golfbana skulle tex, helt förändra upplevelsen av landskapet, liksom att en mast eller ett vindkraftverk skulle bli ett alltför dominerande inslag.

Stora delar av området är naturreservat och vårdas i enlighet med upprättad skötselplan.

Lagar som säkerställer riksintresset.

I **Miljöbalken** 1 kap 1§ fastslås att lagen ska tillämpas så att värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas. Vidare i 3 kap 6 § att områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada natur- eller kulturmiljön. Miljöbalken

rymmer också ett skydd för så kallade biotoper – alleéer, odlingsrösen, stenmurar, åkerholmar, källor och våtmarker i jordbruksmark samt pilevallar. Arbetsföretag som kan skada skyddsvärda biotoper får inte utföras.

Kulturminneslagen (kap 1) slår fast att ”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas.”

Kulturminneslagen (kap 2) skyddar alla fornlämningar och det är förbjudet att ”utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt skada en fast fornlämning”. Detta innebär att vid alla markingrepp, som ligger nära en fast fornlämning, kräver Länsstyrelsens tillstånd. Länsstyrelsen beslutar om en arkeologisk utredning eller förundersökning är nödvändig för att fastställa om fornlämningen kommer att beröras eller ej. Om en tidigare okänd fornlämning påträffas under arbete, ska arbetet omedelbart avbrytas och Länsstyrelsen kontaktas. På Östergötlands länsmuseum i Linköping och Länsstyrelsen i Linköping kan man få hjälp med utdrag ur fornminnesregistret och kopior på ekonomiska kartan, där registrets fornlämningar markerats. Observera att den tryckta ekonomiska kartan inte är fullständig vad gäller antalet fornlämningar.

Sturefors slottsanläggning är **byggnadsminne**. Enligt kulturminneslagen kan en byggnad som är ”synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde” förklaras som byggnadsminne. Byggnadsminne kan även gälla parker, trädgårdar och andra anläggningar av kulturhistoriskt. I byggnadsminnet Ljungs slott ingår 8 byggnader samt parkområde. Byggnader och skyddsföreskrifter redovisas ovan, under kap. Byggnadsminnet Sturefors.

Vad gäller nybebyggelse eller ombyggnad av befintlig bebyggelse anger **Plan- och bygglagen** (kap 3) att nya byggnader ”ska placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt **med hänsyn** till stads- eller kulturlandskapsbilden och till natur- eller kulturvärdena på platsen. Byggnader ska ha en yttre form och färg som är lämplig för byggnaderna som sådana och ge en god helhetsverkan”. Vidare sägs att ”tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar av en byggnad skall utföras **varsamt** så att byggnadens särdrag och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara”.

Enligt plan- och bygglagen (kap 1 och 4) ska varje kommun ha en aktuell **översiktsplan**. I översiktsplanen ska anges hur kommunen avser att tillgodose kulturmiljön inom riksintresset. I ett värdefullt kulturlandskap kan man genom områdesbestämmelser t ex kräva bygglov för jordbrukets ekonomibyggnader.

För rådgivning i byggnadsärenden kan man, förutom till Linköpings kommuns bygglovkontor, vända sig till Östergötlands länsmuseum i Linköping.

Litteratur och andra källor

- Bielke, N. Sturefors och dess ägare från år 1699. Wist hembygdsförening 1976-1986.
- Karlsson, E. Minnen från Vist. Stockholm 1987.
- Larsson, T. Kinda kanal. Linköping 1983.
- Moderatho, A. Från vadställe till betongbro. En kulturhistorisk inventering av broar i Östergötlands län 1978-79.
- Månsson, E. Gods och gårdar i Östergötland. Del II. Västervik 1995
- Selling, G. Sturefors. Slott och herresäten i Sverige. Östergötland II. Malmö 1971.
- Topelius, C. Sällsamheter i Östergötland. Del 2. Kristianstad 1981.
- Wist Hembygdsförening. Vad vi vet om Sturefors fideikommiss och dess historia. 1982/83
- Widegren, PD. Forntid i bygden.
- Widegren, PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Linköping 1993. Östergötlands län. Del 1.

Otryckta källor

Lantmäterikontoret i Linköping

Geometrisk charta af N. Lundberg. 1701.

Concept Charta en del af Säteriet Sturefors Ägor uti Östergötland Hanekinds Härad och Wist sochn uprättad år 1775.

Karta över ett område beläget å fastigheten Sturefors 1:1 eller 1 mtl. Sturefors nr. 1... 1928

Östergötlands länsmuseum arkiv

Diverse arkivmaterial

Foton

Inventeringar

Kulturhistorisk inventering av broar i Östergötlands län 1978-79

Rullbro, Sturefors, väg 700, ombyggd 1930. Grupp 1B.

Valv av oklädd betong, Sturefors slott, enskild väg. Byggd år 1928. Grupp 1B.

Kvarninventering

Sturefors kvarn anses vara en framträdande representant för sin tids byggnader. En av länets äldsta bevarade kvarnar.

Inventering av Kinda kanal

Vid utvärderingen av kanalen bedömdes slussvaktarbostaden i Sturefors äga ett stort kulturhistoriskt värde - 1A.

Kulturhistorisk byggnadsinventering inom Linköpings kommun

till stöd för energisparplaneringen i befintlig bebyggelse, sept. 1981.

ÖLM, Johan Höggvist.

Fornlämningar i området. Uppgifter i fornminnesregistret.

Vist sn. Ekonomiska kartan 08539.

23. Stensättning, rund.
24. Stensättning, rund.
25. Gravfält bestående 3 högar och 29 runda stensättningar.
33. Stensättning, rund.
38. Gravfält bestående av 21 runda och 4 kvadratiska stensättningar, 5 resta stenar och 1 kvadratisk stenkrets. Två stensträngar.
39. Stensättningar, 3 runda.
40. Minnessten i Sturefors slottspark
41. Minnessten i Sturefors slottspark.
123. Sturefors slott.
139. Skålgropsförekomst bestående av 5 skålgropar.
140. Gravfält bestående av 12 runda stensättningar.
142. Gravfält bestående av 1 hög och 25 runda stensättningar.
143. Gravfält bestående av 5 runda stensättningar.
153. Vaghållningssten (?)
154. Skålgropsförekomster, 2, bestående av 7 samt 5 skålgropar.
194. Profanbyggnader, Sturefors kvarn, samt valvbro.